

30/10/12

Μεταψυχολογικό Σεμινάριο

Ινστιτούτο Κλασικής Ψυχανάλυσης

Introductory Lectures on Psycho-Analysis, 1916, Τόμος XV

«Διάλεξη X: Symbolism in Dreams»

Αυτό που καθιστά την *λογοκρισία* του ονείρου περίεργη κατάσταση για τον ασθενή είναι το γεγονός ότι φαινομενικά δεν υπάρχει κάτι σπουδαίο για να λογοκριθεί. Τα *σεξουαλικά* πράγματα τα οποία για κάποιο λόγο όντως λογοκρίνονται είναι εκ πρώτης όψεως τόσο λίγα που κανείς απορεί προς τι τέτοιο χάος εμμέσων αναφορών σ' αυτά σχεδόν για το τίποτα. Και εν πάσει περιπτώσει γιατί τα *σεξουαλικά* ζητήματα να είναι τόσο καθοριστικά! Ο Freud δίνει σ' αυτό το κεφάλαιο ένα τεράστιο αριθμό παραδειγμάτων *λέξεων* οι οποίες χρησιμοποιούνται στη θέση βασικών μεν αλλά κατόπιν ανάλυσης σχεδόν πάντοτε πανομοιότυπων *σεξουαλικών* αναφορών και επισημαίνει ότι ο αριθμός αυτός είναι μόνον ένα δείγμα. Ονομάζονται δε αυτές οι λέξεις *σύμβολα*. Αν και ο Freud κάνει κάποιες υποθέσεις ως προς την προέλευση αυτών των λέξεων- *σύμβολα* που ταυτίζονται με την έναρξη του *λόγου* στον άνθρωπο και ολοένα περισσότερο πληθύνονται εν τούτοις δεν μπορούμε να πούμε κάτι ψυχαναλυτικά χρήσιμο επ' αυτού με βεβαιότητα. Οι υποθέσεις του μπορεί να είναι ορθές αλλά παραμένουν περισσότερο στο χώρο της επιστημονικής σκέψης παρά της μεταψυχολογίας. Το σημαντικό είναι ότι εν τέλει σχεδόν κάθε λέξη είναι ένα *σύμβολο* που συμμετέχει στη παραγωγή μιας έννοιας. Γνωρίζουμε δε εκ της μέχρι τούδε μεταψυχολογικής μας μελέτης ότι οι απόκρυφες και αέναιες διαδρομές της λήμπιντο ευθύνονται για όλα αυτά. Διότι το μόνο υπεράνω κάθε αμφισβήτησης που μπορεί να λεχθεί είναι ότι *σεξουαλικό* είναι κάθε τι εκτονωτικό όπως κι αν επιτυγχάνεται κάτι τέτοιο, δηλαδή, είτε σωματικά, είτε λεκτικά είτε αντικειμενότροπα.

Υπό την ανωτέρω έννοια υπάρχει το εξής παράδοξο που μονίμως καθιστά προβληματική την κατανόηση της συζήτησης περί *συμβόλων*: εκ προοιμίου το *σεξουαλικό* είναι βιωματικά το λιγότερο συμβολικό αφού ως *λέξη* αντιπροσωπεύει το πλήρως εκτονωτικό. Κι όμως, ο Freud σ' αυτό το κείμενο, όπως και σε κάθε αναφορά του, προτάσσει το *σεξουαλικό* ως το πλέον προβληματικό ως προς την απόδοση *ικανοποίησης* και την προσέγγιση του σημείου μηδέν. Αυτό συμβαίνει επειδή ο Freud εννοεί σχεδόν πάντοτε τον ενήλικα ασθενή που κατέχει τη *λέξη* περί *σεξουαλικότητας* σε αντίθεση με τον αναγνώστη που έχει επικρατήσει να αναφέρεται στο βιολογικό *πράγμα* της σεξουαλικότητας, εξ ου και η επικράτηση του *αναπτυξιακού πράγματος* «σεξ» της παιδικής και νηπιακής ηλικίας έναντι της εννοίας του *ανικανοποίητου* σεξουαλικού ενήλικα. Συνεπώς, ενώ για το σύμβολο «σεξ» η ανάλυσή του είναι πολύ απλή και σχεδόν άνευ περιεχομένου - κοίτα ανάλυση *παιδικού ονείρου* κατά τον Freud - η Φροϋδική *σεξουαλικότητα* συνιστά ένα *υπερσύμβολο*. Μόνον κάποια *πράγματα* φαίνεται να είναι *υπερσύμβολα* προερχόμενα πάντοτε εκ της ανικανοποίητης *σεξουαλικότητας* της λήμπιντο όπως, φερ' ειπείν, *σπίτι*, *πέος*, *μήτρα* και εξ αυτών προέρχονται όλες οι άλλες *λέξεις* με ποικίλο βαθμό συμβολοποίησης ή, πολυπλοκότητας συμβολισμού ή, *συμβολικής αντιπροσώπευσης*. Πράγματι *...το εύρος αυτών στα οποία δίδεται συμβολική αντιπροσώπευση στα όνειρα δεν είναι καθόλου ευρύ...* Εν τέλει, είναι γεγονός ότι *σε αντίθεση με την πολλαπλασιαστική ικανότητα των συμβόλων του ονείρου οι ερμηνείες των συμβόλων είναι μονότονες...* αφού καταλήγουν πάντοτε στα ίδια και τα ίδια υπερσύμβολα που βαθμιαία γίνονται παιδικό «σεξ» όταν έρθουν στην επιφάνεια οι ενδιάμεσες *λέξεις*.

Είναι ενδιαφέρον να διαπιστώνουμε ξανά και ξανά ότι οι πλέον καθοριστικές στιγμές του Φροϋδικού έργου βρίσκονται στους πλέον ανυποψίαστους χρόνους και η *Διάλεξη X* είναι σίγουρα μία εξ αυτών. Διότι εδώ δεν έχουμε να προβληματιστούμε απλώς περί της ουσίας των *συμβόλων* που άλλωστε είναι ήδη γνωστή από παλαιότερα, αλλά περί του πόσο λίγες είναι οι βασικές *λέξεις*-*υπερσύμβολα* και κατά πόσον χρειάζονται οι επιπλέον εξ αυτών ή, ακριβέστερα, ποια είναι η χρήση των υπολοίπων παρά μόνον ως βοήθημα των πρώτων.

«Διάλεξη XI: The Dream-Work»

Ότι έχει λεχθεί μέχρι τώρα σε 15 μεγάλους Τόμους συχνά έδινε την εντύπωση ασύλληπτων εννοιών παρά το γεγονός ότι αυτό ήταν ένα υποκειμενικό συναίσθημα του αναγνώστη που με προσεκτική μελέτη διαπιστώναμε σχεδόν πάντοτε ότι στη πραγματικότητα επρόκειτο για έννοιες αυταπόδεικτες έως και προφανείς. Με βάση το ίδιο σκεπτικό ερχόμαστε τώρα να δικαιολογήσουμε απόλυτα την τόσο πρωτότυπη μεταψυχολογική τακτική του Freud προς τον ίδιο και τον αναγνώστη του. Θα την ονομάζαμε δε τακτική *διαρκούς βιωματικής κατάστασης ελαχίστης συνειδητής αμφισβήτησης και μεγίστης ασυνείδητης αμφισβήτησης*. Διότι από τούδε και εφεξής έχουμε την ευκαιρία να δράττουμε κλινικών ευκαιριών ψυχολογικών καταστάσεων που ουδέποτε θα μπορούσαμε να φαντασθούμε. Αυτό φυσικά ισχύει στο βαθμό που τα αίτια της *ασυνείδητης αμφισβήτησης* έχουν παρακαμφθεί και τα συνεπακόλουθα οφέλη έχουν προστεθεί στη *συνείδηση του αναλυτή*.

Καθώς αναφέραμε νωρίτερα οι *διαδρομές* της λήμπιντο εξ αιτίας του *ποσοτικού* τους πλεονάματος ξεκινώντας από το *σώμα* πορεύονται εξ ανάγκης προς τις *λέξεις* των *πραγμάτων* και επίσης εξ ανάγκης προς τα κοινωνικά *αντικείμενα*. Στη περίπτωση της απολιβιδινόποίησης η λήμπιντο κινείται *ανάστροφα* προς τις *λέξεις* και το *σώμα* σε κατάσταση *παλινδρόμησης* με ευκαιριακό πάντα τρόπο εφόσον το κριτήριό της δεν είναι ποτέ ποιοτικό. Έχουμε επίσης δώσει έμφαση στην κατά τεκμήριο δύσκολη έννοια της *«λέξης των λέξεων»* που δεν είναι άλλο από το αυταπόδεικτο γεγονός ότι για τον ενήλικα ασθενή όλες οι λιβιδινικές διαδρομές είναι *λέξεις* και τίποτα άλλο, δηλαδή *φαντασιώσεις* έστω κι αν αντιπροσωπεύουν το *σώμα*, τις *λέξεις* ή, τα *αντικείμενα* που προαναφέραμε.

Στη *Διάλεξη XI* ο Freud παρουσιάζει το κάθε *όνειρο* κατά τρόπο αντίστοιχο με την μόλις αναφερθείσα πορεία της λίμπιντο: βασιζόμενος στο *περιορισμένο εύρος* και στη *μονοτονία* των *υπερ-συμβόλων* της *Διάλεξης X* ο Freud έχει πλέον τα θεραπευτικά εργαλεία και την μέθοδο για να τα χρησιμοποιήσει: Θα λέγαμε ότι το κάθε *όνειρο* είναι αντίστοιχο με μια γέννηση ζωής που κυοφορείται μέσ' τη νύχτα κατά τρόπο ώστε ελάχιστες *κρυφές* *σκέψεις* μέσα από πελώρια *συμπύκνωση* και *μετάθεση* *λέξεων* γεννούν κατά τη διάρκεια της επόμενης ημέρας συντριπτική *αποσυμπύκνωση* και *τακτοποίηση* παραγών *λέξεων* της διαδικασίας της *δουλειάς του ονείρου*. Πρόκειται για μία μικρογραφία ολόκληρης της φανταστικής ζωής του εν εγρηγόρσει υποκειμένου-ασθενή. Όπως, δηλαδή, η λίμπιντο κινείται από το μικρό *σώμα* της *«βιολογικής φαντασίωσης»* προς τις απέραντες *λέξεις* και τα ατελείωτα κοινωνικά *αντικείμενα* των *συνανθρώπων που υπόσχονται* *ικανοποίηση*, έτσι και στο όνειρο επαναλαμβάνεται το λεξιλόγιο των λίγων *λέξεων* που στη πορεία γίνονται ατελείωτες ιστορίες *λέξεων*, ακόμη και *αφηρημένων εννοιών* μέχρι και λεκτικοποιημένων *αντικειμένων*, δηλαδή, ανθρωπίνων σχέσεων που όλα μαζί σχηματοποιούνται ως το αντίστοιχο της *«ψυχολογικής φαντασίωσης»* που *βασανίζει τον συνήθη ασθενή*. Συνεπώς, η *δουλειά του ονείρου* συνιστά τον πλέον γνήσιο αντιπρόσωπο της συνεργασίας συνείδησης και ασυνείδητου για τη σωτηρία του υποκειμένου εκ των ελευθέρων λιβιδινικών αποθεμάτων του, όπως τα έχουμε γνωρίσει.

Η θεραπευτική αξία αυτού του φαινομένου βρίσκεται στο γεγονός ότι πορευόμενοι ψυχαναλυτικά *ανάστροφα* το δρόμο της δημιουργίας των *συμβόλων* του ασθενή είμαστε σίγουροι ότι λόγω της πλήρους έλλειψης εξωτερικών επιρροών κατά τη διάρκεια του ονείρου θα οδηγηθούμε μαζί με τον ασθενή στις πρώτες του *λέξεις* *-υπερσύμβολα*. Αυτές θα συνιστούν εκ προοιμίου τις πρώτες του *λιβιδινικές εκτροπές* σε σωματικό, λεκτικό ή κοινωνικό (αντικειμενόμενο) επίπεδο, δηλαδή, τα πλησιέστερα στη συνείδηση ακατανόητα *πράγματα* που *αποκτούν όμως υπόσταση μέσω της ερμηνείας χωρίς την ανάγκη περαιτέρω ανάλυσης*. Αυτές δε τυγχάνει να είναι οι ίδιες για όλους τους ασθενείς και συνεπώς η πιθανότητα κλινικού λάθους είναι ελαχιστοποιημένη. Έτσι, το περιεχόμενο της *Διάλεξης XI* παραμένει ως ένα εκ των κορυφαίων ψυχαναλυτικών κειμένων ιδιαίτερου κλινικού ενδιαφέροντος.